

HUTBENİN HÜKÜMLERİ

Cuma namazının sıhhat şartlarından birisinin de hutbe olduğu hususunda fakihler görüş birliği içindedirler. Ancak cuma namazının sıhhat şartlarından olan hutbenin rükünleri ve geçerlilik şartları konusunda mezhepler arasında görüş farklılıkları vardır.

Hutbe, birilerine hitap etmek, bir şeyler söylemek demektir. Haftada bir gün bir mekânda toplanmış olan müminlerin başta dinî konular olmak üzere, onların hayatlarını kolaylaştıracak, ilişkilerini uyumlu hale getirecek her konuda aydınlatılması için hutbe bir vesile ve bir fırsattır. Hutbe esasen bu amacı gerçekleştirmek için düşünülmüştür; bu sebeple cemaatin bilip anladığı bir dille irad edilir.

Cuma namazının bir parçasını teşkil eden hutbenin varlığı, fikhen geçerliliği veya en güzel şekilde ifası için bazı şartlar aranır. Bunlar ilmihal dilinde hutbenin rükünleri, şartları ve sünnetleri olarak anılır.

1) Hutbenin Rükünü

Ebû Hanîfe'ye göre hutbenin rükünü yani temel unsuru Allah'ı zikretmekten ibaret olduğu için, hutbe niyetiyle “elhamdülillah” veya “sübhânallâh” veya “lâ ilâhe illallah” demek suretiyle hutbe yerine getirilmiş olur. Fakat bu kadarla yetinilmesi mekruhtur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise hutbenin rükünü, hutbe denilecek miktarda bir zikirten ibarettir ki, bu zikrin uzunluğunun da en az teşehhüd miktarı kadar yani Tahiyât duası kadar olması gerekir.

İmam Mâlik'e göre hutbenin rükünü, müminlere hitaben müjdeli veya sakındırıcı ifade taşımasıdır.

İmam Şâfî'ye göre ise hutbenin beş rükünü vardır. Bu rükünler şunlardır: 1. Her iki hutbede (hutbenin her iki bölümünde) Allah'a hamdetmek. 2. Her iki hutbede Peygamberimiz'e salavat getirmek. 3. Her iki hutbede takvâyı tavsiye etmek. 4. Hutbelerden birinde bir âyet okumak (âyetin birinci hutbede okunması efdaldır). 5. İkinci hutbede müminlere dua etmek. Hanbelîler'e göre ise hutbenin rükünleri, sonuncu hariç, Şâfîler'deki ile aynıdır.

2) Hutbenin Şartları

Hanefîler'e göre cuma namazı hutbesinin sahih olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

1. Vakit içinde okunması.
2. Namazdan önce olması.
3. Hutbe niyetiyle okunması.
4. Cemaatin huzurunda irad edilmesi. Son şartın yerine gelmiş olması için, kendisiyle cuma sahih olan en az bir kişinin bulunması gerekir. Her ne kadar Hanefî mezhebinde hutbenin sıhhati için cemaatin şart olmadığına dair bir görüş mevcut ise de, mezhepte daha doğru kabul edilen görüş, bir kişi bile olsa cemaatin huzurunda okunmasının gerektiği şeklindedir ve bunun kendisiyle cuma namazı sahih olabilecek bir kişi olması da şarttır. Ancak, hutbenin sıhhati için cemaatin işitmesi şart olmayıp sadece hazır bulunması yeterlidir.

5. Hutbe ile namaz arasının, yiyip içmek gibi namaz ve hutbe ile bağdaşmayan bir şeyle kesilip ayrılmaması.

Hatibin hadesten tahâret ve setr-i avret şartlarını taşıyor olması ve hutbeyi ayakta okuması şart değildir. Fakat bunlara riayet edilmesi gerekir. Çünkü bunlar, kabul edilen görüşe göre sünnet olmakla birlikte bunların vâcib olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.

Hanefîler'e göre cuma hutbesinin Arapça olması şart değildir.

Mâlikîler'e göre ise cuma namazı hutbesinin geçerli olmasının şartları şunlardır:

1. Hatibin ayakta olması.
2. Her iki hutbenin de öğle vakti girdikten sonra irad edilmesi.
3. Her iki hutbenin de hutbe olarak nitelendirilebilecek içerikte olması.
4. Mescidin içinde irad edilmesi.
5. Namazdan önce olması.
6. En az on iki kişilik bir cemaatin huzurunda olması.
7. Açıktan okunması.
8. Arapça olması.
9. Hutbelerin arasına ve hutbe ile namaz arasına başka bir meşguliyetin sokulmaması.

Mâlikîler'e göre de hatibin abdestli olması şart olmadığı gibi hutbede niyet de şart değildir.

Şâfiîler'e göre cuma namazı hutbesinin sahih olabilmesi için gerekli şartlar da şunlardır:

1. Hutbenin beş rükünden her birinin Arapça olması.
2. Öğle vakti içinde olması.
3. Hatibin, gücü yetiyorsa hutbeleri ayakta okuması.
4. Bir mazereti yoksa iki hutbe arasında oturması.
5. İki hutbenin rükünlerini en az kırk kişinin dinlemesi.
6. Hutbenin namazdan önce okunması ve gerek hutbelerin arasına gerekse hutbe ile namazın arasına başka bir meşguliyetin katılmaması.
7. Hatibin hadesten ve necâsetten temiz olması.
8. Hatibin setr-i avrete riayet etmesi.
9. Hatibin erkek olması.
10. Hatibin kırk kişinin duyabileceği şekilde sesini yükseltmesi.
11. Hatibin imamlığının sahih olması.
12. Hatibin namazın farz ve sünnetlerini birbirinden ayıracak kadar bilgi sahibi olması, hiç değilse farzı sünnet olarak bilmemesi.

Şâfiîler'e göre de hutbe için niyet şart değildir.

3) Hutbenin Sünnetleri

1. Hatibin, hutbe için minbere kolayca ve kimseye eziyet etmeden çıkabilmesi için minbere yakın bir yerde bulunması, cumanın ilk sünnetini minberin önünde kılması. Böyle yapmaması yani mihrapta veya minbere uzak bir yerde kılması mekruhtur.

2. Hatibin minbere çıktıktan sonra cemaate dönük olarak oturması ve okunacak ezanı bu şekilde dinlemesi.
3. Ezanın, hatibin huzurunda okunması.
4. Hatibin ezandan sonra kalkıp, her iki hutbeyi ayakta okuması. Hutbenin ayakta okunmasının vâcip olduğu yönünde de görüş bulunmaktadır.
5. Hutbe okurken hatibin yüzünün cemaate dönük olması.
6. Hutbeye gizlice eûzü çektikten sonra sesli olarak Allah'a hamd ve sena ile başlaması.
7. Kelime-i şehâdet okuması ve Hz. Peygamber'e salavat getirmesi.
8. Müslümanlara nasihatte bulunması.
9. Eûzü ile Kur'an'dan bir âyet okuması.
10. Hutbeyi iki bölüm halinde yapması ve iki hutbe arasında kısa bir süre, ortalama üç âyet okuyacak kadar oturması.
11. İkinci hutbeye de birincide olduğu gibi Allah'a hamd ederek ve Hz. Peygamber'e salavat getirerek başlaması.
12. İkinci hutbede müminleri af ve mağfiret etmesi, onlara afiyet ve esenlik vermesi ve onları muzaffer kılması için Allah'a dua etmesi.
13. İkinci hutbeyi birinciye göre daha alçak sesle okuması.
14. Hutbeyi kısa tutması.
15. Hutbeyi cemaatin işitebileceği bir sesle okuması.
16. Abdestli olması ve avret yerleri örtülü bulunması. Bunların vâcip olduğu da söylenmiştir.
17. Hutbeden sonra namaz için kamet getirilmesi.
18. Cuma namazını hutbe okuyan kişinin kıldırması.

Hanefîler'in hutbenin sünnetleri olarak kabul ettiği birçok husus Şafiîler'de hutbenin sahih olmasının şartı olarak görülür.

4) Hutbenin Mekruhları

1. Hutbenin sünnetlerinin terk edilmesi.
2. Hutbe okunurken konuşulması ve konuşan birinin konuşmaması için uyarılması tahrîmen mekruhtur. Hatta hatip ile cemaatin dinî meselelerde soru-cevap şeklindeki konuşması dahi -Hz. Peygamber'den bu yönde bazı uygulamalar rivayet edilmekle birlikte- cami disiplinini bozacağı gerekçesiyle hoş karşılanmamıştır.
3. Hutbe dinleyenlerin sağa sola bakmaları, selâm verip almaları. Hatta Hz. Peygamber'in adı anıldığı zaman ya sessiz kalmalı ya da içinden salâtü selâm etmelidir.
4. Hutbe esnasında namaz kılınması.